

Titel: En reisende Russers Anekdoter over De Danskes Statsforfatning, Sæder og Skikke, i Breve til sine Venner. Udgivne af K. Men nu af det Tydske oversatte.

Citation: "En reisende Russers Anekdoter over De Danskes Statsforfatning, Sæder og Skikke, i Breve til sine Venner. Udgivne af K. Men nu af det Tydske oversatte.", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 13*, ? Kbh, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_013-shoot-workid1_013_003.pdf (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 13

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

En rejsende Russers Anekdoter over De Danskes Statsforfatning,

Sæder og Skikke

i

Breve til sine Venner.

Udgivne af K.

Men nu af det Tydske oversatte.

Kiøbenhavn 1771.

2

3

Erindring til Læseren!

Det skulde vel ingen Kunst været, til disse Breve at have føiet Anmærkninger og sælge dem for Autors. Men da Publikum, uagtet en Forsikring herom, endnu med Føle maatte tvile, om ikke de samme af et blot Indfald og for at faae des bedre Aftræk, falskelig vare Forfatteren tillagte, har man hellere vildet fremstille den vittige Autor som han er, uden at fordærve ham ved nye Anmærkninger, der maaskee ikke stemmede overeens med den Aand, som hersker i og karakteriserer hans Skrivemaade, i sær da en Mængde Anmærkninger pleie at gjøre Textens Læsning kiedsommelig og adsprede Sindet. Skulde saadanne været tillagte, maatte det fornemmelig

4

været kritiske. For Ex. Naar Forf. i 1ste Brev vil gjøre os viis, at han maatte give 12 Skilling Dansk for at lade sin Tobakspibe bære 30 Skrit, og endnu 4 Skilling til Brændeviin, som man kalder det, dette er vel noget uhørt. Og, at jeg skal gjøre et langt Spring, naar han (i 1te Brev) opholder sig over vore ridende Damer, da synes han at være lidet bereist, hvis han ikke har seet saadant tilforn ved nogen af de mange Hoffer han har opholdt sig; og stikler han her uden Grund paa denne saa nyttige som behagelige Legems Bevægelse, hvormed ei alene Mandfolk men endog Damer, i sær fornemme, saa vel kan være tiende og høyligen behøve.

Oversætteren.

5

Forberetning.

Med Forfatteren af disse Breve, Herr von K., er jeg paa mine Reiser bleven bekiendt. Han var en Mand, der havde læst og tænkt meget, studeret; paa Tydske Universitæter, og var vidt bereist. I sin Omgang var han munter og beleven, og oplagt til at gjøre sine Anmærkninger og Kritiker over alting. Hans Karakter var i det øvrige elskværdig, og indtog mig saaledes ved sin aabenhjertige Fortroelighed, at jeg alvorligen bemøiede mig for at erlange hans Venskab, hvilket og saaledes lykkedes mig, at jeg

6

Forberetning.

paa mine Reiser fik mangfoldige Prøver derpaa. Endelig værdigede han mig og, at meddeele mig sine Anmærkninger, som han samlede paa sine Reiser, og skrev til en af sine Venner i Petersborg. Han lod mig læse sine Breve, som han ved de tydste Hoffe, medens han sig der opholdt, havde forfærdiget om deres ind- og udvortes Forfatninger, og af hvilke fremskinnede megen Indsigt og Skiønsomhed. Da vi skiltes ad, lovede han, at besøge mig ved sin Tilbagerejse over Dannemark og Sverrick, og han holdt sit Ord. Medens han opholdt sig hos mig, fornøjede han mig med de Breve, han paa sine Reiser havde skrevet til sine Venner, og af hvilke han førte Afskrifter med sig. Jeg fik efter indstændig Begiering Tilladelse at lade samme afskrive, og besidder en temmelig Forraad angaaende Hofferne Wien, Berlin, Dresden, Kiøbenhavn, Stokholm, og hvor han kun har opholdt sig. Mange bittre Sandheder, besynderlig om Berlin og Kiøbenhavn, ere derudi sagte. Sam-

7

Forberetning.

me vilde udgøre er par Bind, hvis de skulde trykkes; Jeg har vel ikke bedet ham om denne Frihed, men han har heller ikke forbudet mig den. Da jeg til min store Glæde læste Trykfrihedens Tilladelse i Dannemark, og bad en Ven der, at sende mig Frugterne af samme, siden jeg forstaar Dansk; saa har jeg med Forundring seer, at en Mand, der allerførst vovede at benytte sig af samme, og kalder sig Philopatrias, har trukket kuns en Hobelændig Tøi efter sig. Man skulde troe, disse Folk vare alle trufne ind i en stor Irrgang, hvor ingen vidste at finde ud; skiønt mangel en har truffet paa et par Fodsbred af Veien, vidste han dog ikke at fuldende den, men forvildedes immer dybere, uden at vide hvor han traf hen. Man har vel eet eller to Stykker, som jeg har læst, hvori Forfatteren er kommen paa det rette Spor, og tildeels truffet bedre end Philopatrias, hvoriblandt fornemmelig regnes en Philodanus. Han forvildes sielden, det er sandt, men naar han forvildes, saa kommer

8

Forberetning.

han hver gang i saa stor en Labyrinth, at han aldrig kan finde ud. Han siger for Exempel: Man maatte i Provinsserne i smaae Kiøbstæder fastsætte et vist Antal Kiøbmænd, og ikke taale fleer end disse derudi. Jeg vil kun anføre een Ting derimod. Min Fødebye bestod i førstningen af tvende som dreve Handel, men nu har den over 400. Skulde den nogensinde bleven saa stor, hvis det ikke var skeet ved Handel? Man skulde kun sat Altona saadanne Grændser, man skulde ei have spillet Hamborg noget Puds dermed, den skulde vist aldrig naaet sin nærværende Størrelse. Men jeg troer, den gode Mand mener Kræmmere som handle med Tobakspiber og Svovelstikker, og endda skulde han have Uret, thi den som best beegener Kloderne, og havde de beste Vare, vilde have de fleeste Handlere, altsaa trække meer Næring til sig, og de andres Kram vilde af sig selv falde bort, ligesom det gaaer med Handværkere, man vilde for det meste have bedre og billigere Arbejde. En anden

9

Forberetning.

geraadede derimod i denne Irgang i det dybeste Morads, og vil ogsaa derudi blive siddende, uden at nogen skal nogensinde kunne trække ham op. Han kalder sig Anti-Philopatrias, i og for sig selv allerede er slet Navn, han har i Besynderlighed villet forsvare Geistligheden, men den vil lidet takke ham. Alle disse forskiellige Skribentere foranledige mig at lade trykke en Deel af min Vens Breve, som betrefte allene Dannemark og i sær Kiøbenhavn. Jeg vil forvente, hvorledes Publicum optager samme. Jeg har valgt dem uden Orden, ligesom de faldt mig i Hænderne, der er ogsaa endnu fleere tilbage, hvilke jeg maaskee med Tiden ogsaa gjør bekiendt. Min Ven har maaskee i mange Stykker dømt alleene efter første Anseende og ofte umoden, maaskee han heller ike ret er bleven underrettet. En Fremmed maa man heri tilgive noget, thi han tager det alt som han finder det, og ofte efter det første Indtryk. Han har endnu lastet visse politiske Feil paa den Tid, hvilke under

10

Forberetning.

Christian den Syvendes nuværende Regiering allerede ere forbedrede og afskaffede, ligesom man i Almindelighed maa tilstaa, at denne Konge er opmærksom paa alt, for at forbedre de indsnegne Feil, og at gjøre sit Folk lykkeligt. Han vil selv regiere og dømme. Et saa rart Exempel af Fyrster! Hvo tviler paa, at han jo hos sine Undersaatter og Efterverden vil stifte sig en ævig og uforgængelig Hukommelse.

Jeg har intet videre at sige, end at jeg til disse Breve har føiet nogle Noter betegnede med Z. hvilke indeholde Forandringer, som efter den Tid ere forefaldne, eller Ting, hvorom jeg bedre var bleven underrettet. Lybek. 1 December 1770. Michael Adam K* lb.

11

Første Brev. Til Herr v. S. Kiøbenhavn 1769. Kiereste Ven! Efter en lang Reise af 5 Uger, hvor jeg har udstaaet alt det Ubehagelige, som med en Søreise er forbunden, og af en langvarig Søesyge var ganske udmattet, er jeg endelig i Forgaars kommen til Kiøbenhavn. Jeg har lovet at give Dem Efterretning om alt, hvad jeg her forefandt Merkværdigt, og jeg seer allerede forud, at jeg dertil vil faae Leilighed og Materie nok. Saasnart jeg gik fra Bord, førde man mig til den vagthavende Officier for at fremviise mit Pas; det var er ungt Menniske omtrent 20 Aar gam-

12

mel, og hans Opførsel var lige saa barnagtig. Da mit Pas var skrevet paa russisk og tydsk, maatte han ventelig ikke forstaaet det, thi han spurgte mig paa gebrokken Tydsk, fra hvad Land jeg kom? Da jeg endelig efter mange eenfoldige Spørmaal slap løs fra ham, lod jeg mine Sager bringe i Land. Der indfandt sig vel 20 tjenstvillige Aander, der alle saae ud som Rovfugle, og vare meget geskæftige, hver at tage et Stykke af mine Sager, og dermed ile fort. Efter megen Møie samlede jeg mit Tøved Toldboden igien, hvor alle disse Folk forlangte at betales. Da jeg for en Vei as ongefær 30 Skrit havde betalt enhver 6 Lybsk β. eller efter vore Penge 13 Copeker, var det endnu ikke nok, thi hver fordrede endnu 2 β. Lybsk til Brændeviin. Pøbelen, tænkte jeg, maa her være langt meer hengiven til denne Drik, end hos os, da man dog udraaber vores Nation saa meget derfor. Altsaa kostede mig min Mantel, min Fodsæk, min Tobakspibe, min Theepotte og Kopper, min Pels, min Flaskefoder, kort sagt, hvert Stykke for sig 8 β. Lybsk i Bæreløn. Denne Begyndelse gav mig just intet fordeelagtigt Begreb om Politien her, da en-

13

hver Fremmed er udsat for disse Rovfugle. Paa Toldboen kom jeg iblant andre Herrer, jeg kalder dem Herrer, fordi nogle bar Kaarder, men jeg mærkede af Omstændighederne, at det var Visiteurer, jeg maatte altsaa pakke mine Sager ud og lade Alting giennemse. Hvad der allene havde Udseende af Nyt, erklærede de for Contrebande; der hialp altsammen intet, at jeg sagde: jeg var en Fremmed, de Sager vare blot til mit eget Brug, og jeg drev ingen Handel dermed. Endelig aabnede jeg mit Flaskefoder, og lod de Herrer probere min Viin, som de fandt fortreffelig, jeg tilbød dem Resten af nogle Bouteiller, og tilmed trykte En, der bestandig saae mig efter Lommen, endnu en Rubel i Haanden. Dette frugtede strax saa meget, at jeg kunde lade mine Sager pakke sammen igien, undtagen et Stykke Manschester, jeg havde bestemt mig til en Reise-Klædning, men ikke havt Tid at lade gjøre for min Bortreise, hvilket maatte blive paa Toldboden, med Betydning, at det var Contraband. Men min anden Koffert, som jeg var meest bange for, blev da slet ikke aabnet. Een var da og endnu saa ærlig, at skaffe mig en

14

Fragtvogn, for at bringe mine Sager til Giæstgiver-Gaarden, hvor jeg vilde logere. Underveis satte Synet af mange smukke Bygninger og Palladser mig i en behagelig Forundring, dog dette er kun den for 20 Aar siden nye anlagte Amalienborg eller nye Frideriksstad. Staden i og for sig selv er ikke saa smuk bygt, Broelegningen i mange Gader slet, ofte ikke saa god som Landveiene andresteds. Stedet er formedelst sin lave Beliggenhed meget sumpigt, naar det regner noget om Sommeren, saa kan man fast ikke paa anden Maade komme igiennem end i Støvler.

Her bliver og en smuk Kirke opført af indenlandsk eller Nordsk Marmor, efter Modellen af Petri-Kirke i Rom. Man sagde mig, der var allerede 18 Aar arbeidet derpaa, og dog er det [første Postement!] endnu ikke halv færdig, hvilket dog allerede har kostet over 594000 Rdlr. at bygge. Hvis denne Bygning skulde blive færdig, som dog vel ikke torde skee i 50 Aar, da kun daglig 50 Mennesker arbeide derpaa, saa vilde samme koste 2277000 Rdlr.; Er det ikke en forskrækkelig Bygning?

15

Imidlertid har Kongen af Dannemark vist nok ikke saa mange Penge dertil som Paven, der ved sin Bygning i de Tider kunde sætte alle Kongeriger i Contribution, og overalt synes mig denne Bygning at være for stor for Dannemark. 1) Bygmesteren er, som forstaaer sig selv, en Franskmand. Da jeg immer har hørt, at Danmark havde Statsgjeld, dens Sø- og Landmagt (som vi og vare blevne underrettede om, da Peter den 3die vilde bekriige den) slet ikke vare i den beste Forfatning, Landet tillige slet dyrket, ved det Bønderne fast alle ere vornede, ligesom i Pohlen, eller Trælle, og jeg ogsaa virkelig nu finder dette saaledes, saa begriber jeg ikke, hvi denne liden Stats Ministre søge at formaae Kongen til at anvende umaadelige Summer, for at opføre Steenhobe

1) Man har nylig ladet denne for Dannemark ustridig for kostbare Bygning ligge, og givet Bygmesteren Afskeed. Overalt søger den nuværende Regiering at spare alle overflødige og store Udgifter, at afskaffe alle unødvendige ogsaa med for stor Gehalt sammenføjede Betjener, for ei at turde besvære Undersaatterne med flere Paalæg, og at kunne efterhaanden formindske de hidtilværende.

16

hobe for Efterverden. Mig tykkes immer, man gjorde bedre, om disse Summer bleve anvendte til at afbetale Landets Gield, at forbedre Landet, Handelen og Manufacturerne, hvorudi Dannemark er endnu langt videre tilbage end vi, da man dog først for saa kort Tid siden har begyndt at regne os iblant de sædelige Nationer. Jeg erindrer mig ved denne Leilighed en Anekdote, da en vis stor Konge skal have sagt til den Danske Minister: Dannemark maatte dog være et got Land, siden Ministerne ikke med al Magt kunde ruinere den. Lev vel, beste Ven! siden noget meere. Beret mig dog snart noget Nyt om vor Tyrkekrig, thi i Tidenderne her finder man intet uden gammelt Tøi, som elændig er udskrevet af de udenlandske og trykkes 8 Dage senere. Jeg er & c.

17

Andet Brev. Til Herr von S. Jeg sendte i Dag Bud til Toldboen, for at lade mit Stykke Manschefer clarere, som det heder. Men Berenteren bragte mig den Efterretning, at jeg maatte sende det tilbage igien, om jeg ellers igien vilde have det. Jeg erkyndigede mig, om her maaskee vare saadanne Fabriker, men man svarte mig Nei. Jeg begriber altsaa ei, hvorfor man aldeles ikke maae indføre dette Tøi, da jeg dog gjerne vilde give Told deraf. Handelen maa her være meget indskrænket, sagde jeg ikke, men tænkte.

Jeg var for nogle Dage i Selskab, hvor de fleste Kiøbmænd, ogsaa andre gik klædte i Manschester. Jeg spurgte fuld af Forundring, hvorfra man fik samme? man svarede: „fra Engeland og Tydskland." Jeg sagde: der er jo forbuden at indføre, og man

18

tør offentlig bære den? hos os turde sligt ikke skee. „O det skader intet, hedte der, man kan faae den under Haanden tilkiøbs, og der lader man sin Skræder sørge for, naar man engang har den paa Kroppen, saa spør ingen videre derefter. Ja endog de, der forestaae Tolden og Finantserne, bære den selv, og saaledes gaaer det med alle udenlandske Tøier, man kan ikke undvære dem, fordi vi selv ingen Fabriker har deraf, men de ere forbudne at indføre, at Kongen kan blive bedraget for Tolden." (løselig vil jeg kun sige dig, at man her immer siger: Kongen bliver bedragen, Kongen har forbuden det, Kongen lider derunder, Kongen har givet det; i Steden for at sige: Staten gjør det, Staten giver det; ret som Kongen og Staten ikke vare eet og det samme, eller som de nogensinde kunde være adskilte fra hinanden. Sapiienti fat!) Ja, sagde en anden, „naar sligt var tilladt, vilde alt for mange Penge gaae ud af Landet og berige vore Naboe." Ei hvad, sagde den første igien, gaae de ikke desuagtet ud af Landet? „Saa længe som viselv ingen Fabriker har, som due, og slige Va-

19

re er forbudne at indføre, eller og en høi Told lægges derpaa, saa længe vil vi immer faae Contrebande; den ringe Told, som ellers tilforn var derpaa, trække nu tildeels Toldbetienterne, og Kongen faaer intet." Men blive saadanne Toldbetientere ikke straffede? spurgte jeg igien. „O ja, naar de blive overbeviiste, saa straffer man dem paa Penge, eller man setter dem ogsaa af." Videre intet? Men der er dog en Meeneed, een af de største Laster, og fortiente haardere at bestraffes, maaskee man da vilde finde færre Exempler. „O saa nøie tager man det ikke; men bliver en Kiøbmand troffen, som ikke klogelig nok har fanget sine Sager an, der er at sige, ikke nok har forsølvvet, ham straffer man efter Loven, uden at spørge, om Straffen overstiger hans Formue, eller om han aldeles med sin Familie derved bliver ruinerer eller ei." Men mig synes, dette er igien for strængt, thi Kiøbmanden er Borger og bringer Staten og Kongen noget ind, men hine maa Kongen underholde; Hvo fortienner vel meest Overbærelse? Hin begaaer en Meeneed mod sin Herrer, og viser derved Kiøbmanden paa selv samme Vei; denne gjør det

20

maaskee af Nød, fordi Handelen er for meget indskrænket, for at fortiene noget paa denne Maade. Har man da her intet Commerz-Collegium, som seer paa, at slige u-undværlige Fabriker blive anlagte, saa vilde jo alt saadant falde bort af sig selv? "O ja, vi har endog et General-Commerz-Collegium." Samme bestaar maaskee af erfarne Kiøbmænd og Fabrikører? „O Nei! det bestaar af lutter fornemme Naader., 2) Men har de og

2) Dette Collegium har paa nogen Tiid været mange Forandringer underkastet, hvorvel just ikke til Fabrikernes, Handelens og Manufakturernes Fremgang. Ja det er vist, at den største Deel af deres Fabriker har liidt ved denne Forandring. Man har endelig overgivet Direktionen over det Kongelige Fabrik-Magazin og Fabrikkanternes heele Velfærdt til en Kiøbmand, som man aldrig har tiltroet andre end Vexelindsigter. Nogle sige: han fik Løn, for at gjøre Forestilling ved Collegiet, og at forskrive Materialier for Fabrikerne, det er ikke Spørsmaal, hvor meget han derpaa har fortient, eller om han har faaet samme fra første Haand, eller om han har solgt Fabricanterne Leonesisk Uld for Segovisk. Nok er det, han har forsikret Collegiet, at ved denne Indretning maatte Varerne blive 20 til 30 Procent lættene, og man har troet ham paa hans

21

de tilstrækkelige Indsigter dertil? „Det er ikke at spørge om; det er kun for der meeste indrettet, at de Herrer kan have Embeder og Løn. Kongen har vel fastsat en anseelig Fond til Fabrikernes og Handelens Opkomst, men disse Herrer trække tredie Deelen i Løn, og atter en tredie Deel, naar noget bliver en eller anden Fabrikør bevilget til Fabri-

Ord. Nogle Fabrikører forsikre, og Erfaring har lært, at de raa Materier ere blevne endnu eengang saa mange Procento dyrere. Det Kongelige Magazin tilstaar ham desforuden endnu af alle tilkiøbte og solgte Varer visse anselige Procenter. For at bringe det dertil, at Fabrikørerne ingen raa Vare selv kunde forskrive, søgte han at svække deres Credit udenlands ved en Kongelig Forordning, at nemlig alle Generalmagazinets Fordringer paa Fabrikørerne skulde ansees ligesom alle andre Kongelige Fordringer, og have Fortrinet for alle andre; og Man maa tilstaa, at han derved har naaet sit Øiemærke. Men Følgen deraf er, at han tvinger de beste Danske Fabriker under sit Formynderskab, endogsaa dem, der paa Generalmagazinets Bekostning eller, hvilket er lige meget, for sig selv ere anlagte, og alt dette maa falde ham faa meget lættre, da han dertil kan bruge Generalmagazinets Fond.

22

kernes Opkomst, gaaer der op med Presenter, for ar erholde samme, og gemeenlig faaer saadanne Folk der, som allerede ere bemidlede, eller Udlændige, som vil entreprenere en eller Fabrik, og selv intet forstaae deraf, anlegge samme strax for stor, holde Heste og Vogn, blive bankerot, gjør atter Foræring, og paa ny bekomme Forstud. En Handverksmand, der har lært sin Profession, vil det sielden lykkes at erholde noget, og deraf kommer der til Deels, at vi aldrig har Fabriker der due noget. En eneste Hatte-Fabrik har kostet Kongen over 30000 Rdlr., og ikke en Skilling har han faaet igjen." Har de da slet ingen Hatte-Fabriker? „O jo, vi har alt længe hav nogle ret gode, bedre end i Tydskland." Ja saa jeg ikke over, om de ingen Fabriker har. Vi har vel nogle faa gode Fabriker, især en fortreffelig Klædefabrik, som aarlig ernærer henved 700 Mennesker;" Og efter det jeg nylig har seet af en nys udkommen Tractat, om Manufactureernes Nytte, besynderlig for Danmark, ar samme i 14 Aar har allene i Arbejdsløn udgivet over 235000 Rdlr. Jeg er & c.

23

Tredie Brev.

Til Herr O.

Den Tid vor ulykkelige Peter den Tredje vilde bekrige Danmark, antog man en Fransk General til Chef for Land-Armeen, uagtet han endnu aldrig havde flaget en Arme. Men fordi man i Danmark havde haft Fred over 40 Aar, troede man maaskee ingen duelig Mand at sinde iblant sig, der var i Stand til at commandere en Arme, og dertil fandt man ingen bedre end en Franskmand, der endnudesuden, som man vil sige hos os, havde tient sig op fra Munk til General. Denne Mand troede nu altsaa, at maatte tiene Danmark med sine Gaver og Indsigter. Han gjorde en Plan med den Læthed som ligner en Franskmand, at underholde en stærk Arme, blot af den Grund, fordi Kongen af Frankrig og Preussen under-

24

holdt samme. Havde den gode Mand kun læst eller Finde vor Büschings Beregning, som i Frankerig regner 20 Millioner Mennesker og i heele Danmark kuns 2, faa vilde han have truffet Proportionen bedre; eller naar han kun ville have betragtet Danmarks Beliggenhed, som, naar den kun er dækket ved en god Søe-Magt, ingen stor Arme behøver. I Følge hans Plan maatte Armeen forøges med mange Officierer; han deelte Regimenterne i 14 Compagnier, (i freden for at samme tilforn og paa alle Steder i Verden bestaae vel kun idet høftefte af 12 Compagnier,) og disse, som forhen var 90 Mand stærk, bleve faa kun 66 Mand. Kongen havde færre Soldater men des flere Officierer, og man vil ved nøiere Eftersyn finde, at denne ny Indretning koster aarlig over 300000 Rdlr. meere. Men for at fremskaffe disse Omkostninger, vidste hans opfindsomme Geist læt at finde Middel; Han lod alt Geværet sælge af Arsenalet før tredie Deelen af hvad der forhen havde kostet. Ridesadeler, som havde koster 8 Rdlr., bleve bortsolgte paa Auction for 2. Han lod Cavallerie-Regimenter gaa ind, for at oprette

25

Landmiliß; Heste til 50 a 70 Rdlr. bleve solgte for 15 til 20 Rdlr. Han pønsede meere og meere paa Midler til at udføre sin Plan, og at erholde Omkostningerne dertil. Han lod Fæstninger demolere, for at kunne sælge Lavetterne fra Kanonerne; og det kom ikke ham an paa at sælge en Deel af den Danske Krigsflode, naar det uden megen Opsigt kunde ladet sig gjøre. Denne Mand havde fermodentlig den Meening, at Fæstninger vare skadelige i et Rige, og at en god Arme var den beste Fæstning, i Følge deraf vilde han lade een blandt de beste af Naturen selv befæstede Grændsefæstninger gaa ind, fordi der til sammes Vedligeholdelse udfordredes mange Omkostninger. Hvis heller ikke en vis Minister af patriotisk Iver havde sat sig derimod, vilde han have naaer sit Øiemærke. Seer De, dette var den forskrækkelige Mand, der skulde slaae vore

Armeer; jeg troer og, det skulde have kostet hans opfindsomme Geist lidet ar ruinere dem gandske, hvis ikke til Ulykke for ham vor arme Peter den Tredie (et saa lærerigt Exempel for alle Regentere!) for hastig havde trædet ud fra Verdens Skueplads.

26

Fierde Brev.

Til Herr von S.

Lovkyndigheden er her til Lands intet Studium, thi Loven er saa klar og tydelig og efter Landet faa afpasset, at endnu intet Land hidtil har haft en bedre at opvise. Desuagtet ere Processerne, og Chicaner ved Underretterne vel i intet Rige hyppigere end i dette, og varer ofte lige saa længe som Parterne har noget at sætte bort paa Processen. Der hør heller ikke meget til at blive Procurator. Et ungt Menneske lader sig antage som Betient hos en Procurator, han bliver da Skriver, og naar han har lært Chikanerne, sin Herres Fuldmægtig, saa kan han for sig selv i sin Herres Navn sætte Folk, der betroe sig ham, Brillen paa, saa meget han vil. Men siden den Danske Lovs Publication har man efterhaanden gjort den 40 til 50 gang

27

stærkere; forhen udgjorde den kun et lidet Duodezbind, nu bestaar den af 17 Quartbind meere. Man har været nødsaget, til Deels formedelst de mange Fordreielser af Lovkyndige og andre Omstændigheder (hvoraf Ufuldkommenheden hos alle menneskelige Love vel ikke maatte være den ringeste) at gjøre mange hundrede Forordninger, hvilke nu indeholde lige saa mange Modsigelser. Kongen har vel allerede for nogle 30 Aar siden overdraget adskillige Mænd at udtrække en ordentlig Codex, og dertil fastsat 400 Rdlr. Pension, men derpaa er endnu lidet eller intet arbeidet; Folkene ere døde, men Pensionen er immer rigtig bleven arvet ned fra Mand til Mand, uden derfor at have noget gjort. Heraf kan De læt see, hvor fornøden en tydelig klar Lov og en stræng Instruction og Opsigt over Dommerne og Advocaterne er. Vor vise og store Keiserinde har meget vel indseet dette; vi bekomme ved hendes fortræfflige Anordninger en Lov, som vel ikke har sin lige, at gjøre et Folk lykkeligt. Her gives Tilfælde, hvor Loven slet intet er brugbar. Har en Advokat en Sag, som han ikke kan drive igiennem for Retten, saa

28

kommer han, sin Vederpart uafvidende, ind dermed i Kanzellierne, og erholder ofte sin Ansøgning, saa tør ikke videre appelleres, thi denne Dom er afgjørende. Nylig sluttede, for Exempel, en Mand med en anden et Huuskiøb, men fordi han siden af sine Venner og paarørende erfarede, at han havde kiøbt for dyrt, vilde han gaae fra Kiøbet. Det kom til Proces, men fordi Kiøbe-Contracten og alting lovmæssig var underskrevet, kunde Advokaten dermed ikke trænge igiennem for Retten; han kom derfor ind i Kanzelliet, Slægtingerne kunde at erklære dette Menneske for umyndig, ved det han havde begaaet denne Feil af Forstands Svaghed, Kanzelliet erklærte ham virkelig for umyndig, og dømte ham fra Forstanden, som han Gud skee Lov! skal have endnu den Dag idag er, og Kiøbet blev ikke holdet. De har maaskee heller aldrig troet, at man skulde erklære en Originals Oversættelse, der var bleven trykt med Forfatterens Vidende og Villie, som dertil ikke havde solgt nogen sin Rer, for en uægte Eftertryk, og dog er dette skeet her med en af de bekiendteste Bøger. Jeg er & c.

29

Femte Brev. Til Herr von O.

Her gives endnu et Udskud af Rets-Personer, i Fald nogen dør udaf en Familie, og samme kalder man Skifteretten. Hvert Etat har i saa Fald sin besynderlige

Skifteforvalter, og ved slige Dødsfald bliver alting med Rettens Midler forsejlet. Dette er vist nok en nødvendig og god Foranstaltning for Umyndige, men deraf opkommer saare megen Uret og Misbrug. Disse Skifte-Herrer blive gemeenlig i kort Tid bemidlede Folk. De opfluge de umyndiges og andres Arv ved Stervboets Slutnings langvarige Udsættelse. Jo meere Formue der er, jo længere varer slig et Skifte. Man har Exempel, at saadant et Stervboe har varet vel 10 til 16 Aar og længer; thi jo længere det varer, jo meere voxer

30

Sportlerne og pro C, og desto længere kan disse Herrer bruge de indcasserede Penge. Har en Mand en Fordring paa saadan et Stervboe, og han ikke kan undvære sine Penge til Slutningen, saa vender han sig til Skifteforvalterens Fuldmægtig eller Skriver, naar han kun der forstaar den store Kunst, at gjøre en anseelig Foræring, eller af Reigningen lade sig aftrække i det mindste 25 pro. C. og fuldt qvitere, saa kan han vel faae sine Penge. Gjør han ikke dette, saa maa han sikkert bie indtil Slutningen, om der end var Formue nok til Betalingen. Endnu fordeelagtigere er et Skifte, naar der ikke er Formue nok, til at betale Creditorerne, og

Arvingerne gaa fra Arv og Gield; saa kan disse Herrer accordere med Kreditorerne som de vil. Det skeer vel, at ingen faaer noget, og heller ingen tør understaa sig at undersøge deres Beregning. Hvor nødvendigt var det, at man satte disse Herrer Overopsynsmænd; hvor mangen Uorden maa ikke komme deraf, naar en fattig Arbejdsmand ikke faaer sine Penge, som maaskee mangen gang kan være hans

31

heele Formue, eller, hvilket gaar ud paa eet, ikke faaer dem til rette Tid. 3)

3) Ved en nyere viis Forordning fra Regeringen er ogsaa bleven raadet Bod paa denne Misbrug saa meget mueligt. Kongen har ladet sig indsende en Fortegnelse paa alle endnu usluttede Stervboer og Aarsagerne dertil, og søger ved andrelige saa fortreffelige Anordninger at give Forretningerne meere Drift og Virksomhed, end de hidindtil har haft.

3.

32

Siette Brev.

Til Herr N. • • •

Den Forrige Konge Friderik den Femte var en stor Elsker af Videnskaber og Kunster, og har anvendt meget til deres Opkomst. Han stiftede et Akademie for Kunsterne, hvortil adskillige berømte Kunstnere, Malere, Bildhuggere, Kobberstikkere og andre bleve kaldte. Han fastsatte en Fond, for at lade adskillige Landets Børn reise; De, som viiste sig meest, fik Guld-Medailler til Priis, og saa noget Vist at kunne reise paa, for at sætte sig meere fast i deres Kunst hos Fremmede, og man maa tilstaa, at de Danske deri allerede har bragt det vidt og opdraget mange delige Mænd. Denne rosværdige Stiftelse af den beste Konge var allerede tilstrækkelig at gjøre hans Berømmelse udødelig; og man kan herudaf see, at det maaskee

33

allene fattes Nationen paa en vis Art af Opmuntring og Anførsel, for at naae deres Naboers Fuldkommenhed eller vel endog at overgaae dem. Denne fortreffelige Konge gjorde ogsaa alt, for at gjøre Videnskaber og Kunster blomstrende i sit Land og Underfaatterne lykkelige. Han belønnede Fortienester hos Tydsklands største Digter, hvilke hans Fæderneland selv lod blive ubelønnede, fordi det ikke kiendte hans Værd, og udsatte ham en aarlig Gehalt, for at skjænke ham den til hans høie Digter nødvendige Rolighed. Alle Lærde, som projecterte fælledsnyttige Verker, fik de dertil nødvendige Omkostninger, og Nyttens deraf hørte dem til. Denne Godgjørenhed har de Danske at takke for adskillige Originalværker, som f. Ex. den Danske Vitruvius, Nordens Voyage d' Egypte, Oeders Flora Danica Krafts Mechanik, og andre. Vist nok projekterte vel ogsaa undertiden en Lærd et Verk, som han ikke var voxen, og som han ikke kunde gjøre fyldest for, men hvorved han maaskee kun søgte at erhverve noget. Hid henhøre maaskee den Danske Atlas, den Oldenborgske Stammes Historie, Regenfus-

34

ses Muskelværk og F D. Her Pastor og Raad Schäffer har til en Nyrnbergsk Insekt-Samling faaet endog 2000 Rdlr. Kongens Hensigt var med dette dog altid meget priisværdig; kun de, der forestilte ham flige, skulde bedre have indseer saadan og mere giver Agt paa Forfatterens Hovedhensigter. Hos os og i andre Lande vilde slige Værker vist udfordre den 6re Deel Omkostninger, og dog være den 3die Deel om ikke den halve billigere, uden at Kongen havde betalt Omkostningerne dertil; men i et Land, hvor Papiir og Trykkerløn er saa dyr, kunde der vist endnu undskyldes. Hos os lader Videnskabernes Academie slige Verker trykke paa dets Bekostning; man har vel sagt mig, her gaves ogsaa akademiske Bogførere, men ikke en eeneste havde saadan en Bog i Forlag. 4) Imidlertid maa man sige hvad

4) Ja det er en gandske anden Sag, Forfatterne vil selv forlægge deres Bøger, deraf kommer det, at man i Dannemark har Lærde, der selv ere Bogførere, som Herren behager at kalde dem. Efter min Indsigt kan dette just ikke tiene til Videnskabernes Udbredelse, thi hvorledes kand en Autor ved Handelen

35

man vil, saa har Dannemark derved dog faaet en Flora Danica, hvis lige, naar den bliver fuldstændig, hvilket vist nok ikke turde skee, saa længe der mindste Græs endnu voxer af Jorden, med samt dens Feil endnu intet Riget Europa har opviist, om den end havde kostet nok saa meget. Kongen gav en meget værdig lærd Dansk en Pension af 300 Rdlr.; man har vel af hans egne Arbejder intet videre end en fortreffelig Punscheise, men meget gode Oversættelser. Denne gode Konge har man og at takke for Foranstaltningen af et lærde Selskabs Reise til Arabien, paa hvis Opdagelse heele Europa var og endnu er begierlig. Men hvor meget er der at beklage for os og Efterverden, at heele Selskabet er døet paa Reisen undtagen Hr. Capitain

Niebuhr, som nylig er kom-

delen med en eneste Bog forskaffe sig den Correspondence, som en Boghandler allerede har. Om han end giver Een det i Commission, saa ere Hænderne dog bundne paa ham, det er ikke hans Eyendom, han kan ikke skalte dermed som han vil, saadant maa nødvendig meget hindre Litteraturens Udbredelse, deraf følger og, at maa ofte i Provinzterne gjerne vilde have en Bog og betalte den tredobbelt, som i Kiøbenhavn Makulatur. 3.

36

men tilbage, og nu arbejder paa Udgivelsen af sin Reisebeskrivelse. Naturhistorien og adskilligt andet, som ved hans Medreisendes Indsigter er døet bort tilligemed, vil vist nok mangle os deri, imidlertid vil det altid blive et uskatteerligt Værk for Verden, som med Længsel venter paa samme, og vil være et lydeligere talende Amindelses-Tegn efter Menneskevennen Friderik, end den prægtige Statue, som der Asiatiske Compagnie opreiser og stal koste henimod 500000 Rdlr.

37

Syvende Brev.

Til Herr von * * *

Man har her, kiereste Ven, et forskrækkeligt Exempel paa en Kiøbmand, der ved sin Rigdom er steget til de største Æresposter; hvor han har erhvervet samme, det veed Gud, S*chs*n og K. a. P. For at nyde sin Rigdom desto sikkrere, begav han sig under Regieringens Beskiærmelse her. Man gjorde ham til Adelsmand, til R. og endelig til M. og Overopsynsmand for C. C. Desuagtet forblev han Kiøbmand, og Kiøbmanskaber her tilbeder ham, som visse vilde Folk deres Afguder. Han har den stigende og faldende Cours i Hænder, og veed at drage den rette Værdie af Papiers-Pengene her. For at kunne dette behøver han kun at tressere paa sig selv, (thi han eier Comtoirer i mange Lande.) Har han Vexeler at sælge eller indkassere, saa beta-

38

33

ler man samme immer høiere end hos andreog dog regner man sig det desuden til en Ære at kunne have Handel med ham. Coursen stiger og falder, ligesom han har Penge at udbetale eller indtage, og da Coursen mestendeels er høi, saa er dette immer et sikkert Kiendemærke at han har meer at hæve end udbetale. For at holde denne Mand desto fastere i Riget, solgte man ham alle Plantager i V. I., som tilhørte Kronen, for 400000 Rdlr., og det med den Vilkaar, at betale dem i 8 Aar. Disse indbragte Kronen tilforn aarlig 60000 Rdlr., som man siger. Naar denne Regning er sandt, saa kunde han betale dem inden 7 til 8 Aar med de egne Indkomster, og havde Dem ha omsonst. Sæt, at samme og forhen ved en slet Forvaltning og Opsigt har været noget forfaldne, saa kunde de jo alletider ved bedre Anstalter og en maadekig Summe settes i Stand igien. Endnu meer, han fik i dette Kiøb et skjønt Sukkerraffinaderie med all Tilbehør, og et Pakhuus, som i alt er 140000 Rdlr. værd, indbringer ham nu Renterne maaskee dobbelt, og der som tillige er det beste, han er Starens Mægler, De Danske Pa-

39

pierspenge falder immer meer og meer i Coursen; Man har vel forstaart den Kunst, at forhøie den nu og da paa en kort Tid, men i Længden kan det dog ikke bestaae. Den største Stød lide Banco-Noterne ved de Renter som Udlændinge i store Summer trække aarlig for Rigets udenlandske Giæld; man maa derfor bebyrde Undersaatterne med store Paalæg, som gjøre dem og Riget fattige, uden at see Enden paa disse Plager. Og dette er endnu ikke der eeneste Stød som de Danske Papiirspenge har faaet; thi Udlændinge har lige faa megen Andeel i den Kiøbenhavnske Banqves Actier, om ikke mere, end Undersaatterne, og de trække aarlig 16 Procent for deres Capital. Hvad der fortienes ved Kiøbmanskabets Laanbanque og endosserte Vexeler, som mangan Gang bær deres suur fortiente Sveed derhen, det trækker Udlændinge i reede Penge, og de Danske beholde til Slutning kun deres Papirer. Endog Kongen selv, naar han vil have Penge eller Sædler udaf sin Banque, forrenter samme med 4 Procent. Hvad endnu desuden bliver deres Papirer og en Deel af Europa skadelig, er det Asiatiske Compagnie; dette

40

trækker alt det Sølv og Guld, som endnu er tilbage, ud af Landet for Vare de ved deres Naboer kan have lige saa billig og bedre end fra China. Det er en skadelig Grundsætning, som de europæiske Fyrster har antaget, immer at ville svække deres Naboer, da dette fast dog ikke anderledes kan skee end paa deres egne Undersaatters Bekostning, og hvad maa og skal dog nøtere være foreenet med Fyrstens og Undersaatternes Interesse? Ingen Fyrste vil tillade, at indføre noget af en anden Stats Manufacturer i hans, om han end selv ikke kan have eller undvære dem, i Steden for at enhver Fyrste skulde tragte efter, ret at benytte sig af sine

Landsprodukter, og derved give Handelen Liv, ved der Naboerne vilde ombytte deres Vare imod hinanden. Vist nok vilde den som derved var meest efterladen, lide meest. Man kunde indvende mig, ethvert Land havde ikke den Beskaffenhed, at levere saa mange Manufacturer og Produkter, at det kunde holde Ligevægt med sine Naboer. Men jeg nægter dette og paastaar, det kommer an paa Flid, Opmuntring og Understøttelse. At anføre et eneste Exempel: Hamborg, tilforn en maade-

41

lig Stad, er dog ved sine Fabriker og dens Handels Frihed, bleven Kronen af alle Tydscklands Handelstæder. Den har og planter intet af sig selv, som den jo maa Kjøbe af andre, og dog alligevel kan den med sine fabrikerte Vare tilbytte sig Alting og meer end den bruger, og endnu gjøre Handel og Fordeel med Overflødigheden af det Tiltuskede. Et Land maatte være meget fordærvet af Naturen, der ikke selv skulde finde Middel hos sig til en eller anden Manufaktur, at kunne levere hvad deri blev opelsket og kom fra første Haand, og følgelig billigere end dets Naboe. Man indvende mig ikke, Naturen har begavet ethvert Land med Ting, som det andet ikke har, thi det kommer kun an paa, med Nytte at bruge og saaledes at cultivere samme, at Naboerne ikke kan undvære dem. Og dette er enhver Monark i disse Tider, da vi har eengang saa mange Ting behov som vore Fædre ikke vidste af, forbunden at sørge for, naar han ellers ikke vil see sig og sit Folk fattig.

I en Republik forholder det sig anderledes, enhver er den andens Lige, og behøver

42

ikke med mange Omkostninger, Møje og Stikpenge ar anholde om Privilegier. Han finder Understøttelse hos sine Medborgere, fordi de ikke behøve at frygte, at er Forbud ruinerer Dem og deres Formue. 5)

5) Man arbejder vel her nu stærkt paa Landvæsenets Forbedring; man opretter med store Omkostninger Landforbedrings-Collegia; man stifter oekonomiske Selskaber; man skriver hyppig oekonomiske Skrifter, hvori meget Got indeholdes, man skriver og om Manufakturernes Forbedring, og dette er saa meget mecre nødvendig, da maa næsten gandske har forglemt deres Drift over Agerdyrkningens Forbedring. Man kan ikke nægte, at der i Landvæsenet allerede ere giorte mange gode Forbedringer, og endnu flere ere i Værk, som f. Ex. Hoveriets Ophævelse. Man maa herudi prise Kongens Sindelag, som er meget ivrig for at give saa talrig en Deel af hans Undersaatter de naturlige Friheds og Ejendoms Rettigheder igien, som de saa længe har maattet savne formedelst de Stores Undertrykkelse. Nogle faa af dem fortiendte her at nævnes som sande Patrioter og Menneskevenner; de, som vare de første, paa deres Godser at ophæve denne Menneskehedens Vanære, og oprette dens krænkede Retligheder. Men, Alting vil være forgieves, naar de ikke tænke paa Midler, at stoppe den første Kil-

43

Forlad mig denne Afvigelse, som Tanken om mit Fæderneland foraarsagede, jeg glemmer at jeg er i Dannemark, og vil berette Dem dens Forfatning. For at komme igien til Handelen paa China, samme er med Tiden et Tab ei allene for Dannemark, men og for

de, hvoraf undersatternes meeste Elændighed udspringer; jeg meener Rigets Gjæld. Renternes Betaling alene hemmer Fremgangen af alle andre til Landets Forbedring sigtende Bestræbelser og Indretninger, Renterne trække aarlig overen Million reede Penge udaf Landet, og de Danske betale samme formedelst deres Papirers Gehalt imod de Udenlandskes Mynter beregnet og Vexelerernes og Meglernes Provision, følgelig formedelst Coursen meer end dobbelt. En vis Autor har nylig angivet et meget kort og læt Middel til denne Gjælds Betaling; han beviser, Kongen havde ikke nødig at betale fin Formands Gjæld, og det af denne Grund, fordi samme ikke var bleven anvendt til Landets Beste; men hvor Udlaanerne skulde forud have vidst dette, er vel et andet Spørsmål. Overalt har den gode Mand vel for lidet giort sig bekendt med Følgerne, som sligt at Foretagende vilde drage efter sig, og som maa falde enhver Tænkende i Øjne, om og Kongen af Dannemark var i den Forfatning at kunne gjøre sligt, men som meget kan tages i Tvil.

44

den største Deel af Europa. Man slæber den rene Sølv og Guld derhen, for at hente Urter, Spindelvæv, Porcelainskaarer og malede Dukker, hvilket man har altsammen i Tu-ropa og langt bedre: endog vort eget Fæderne-land er og allerede anstukket af denne Syge. Man har sagt den nu regierende Konge, dette var de eneste Produkter hvorved Dannemark trak Penge fra sine Naboer, men man har ikke derhos sagt, at den største Deel af Aktier- ne tilhører Udenlandske, og at man dyrt maa kjøbe af dem det Sølv, som man slæber derhen nogle tusind Miile, med stor Livsfare og mange Menneskers Opofrelse, og at Fortjenesten med der som bliver i Landet, og med det som Udenlandske derpaa og paa Papirernes Cours vinde, gaaer lige op, om ikke endog meer tabes. En Dansk giorde mig engang ved disse Tankers Yttrelse den Indvending: En udbredt og vidtløftig Handel var dog det beste for en Stat. Vist nok; men dette er jo i al Forstand en meget indskrænket Handel. Jeg veed ikke, hvorledes man her i mange Stykker har saa svage Begreber. Taler man om en udbredt Handel, saa forstaar man en Han-

45

del som føres langt fraliggende; taler man om en fri Handel, faa troer man, alting maa være frie, endog hvad man selv allerede har i Landet, heder det, at man skal sperre Handelen, saa man Alting være forbuden, endog hvad man ikke har, heller ikke kan undvære. Men det kommer vel deraf, at de Herrer Comm. Dir. synes ikke at have megen Indsigt i Handelen. Nylig havde een af disse Herrer det Indfald, at lade fortolde al udenlandsk Vittighed og Lærdom. O hvor fattige vilde de Danske da være, naar de hemmede denne Indførsel! Dog jeg gaar for vidt ud, og har maaskee skrevet Dem meere til end de gad læse, De skal have Frihed at gabe saa mange Gange derved som De vil, naar De kun ikke lader det være ulæst, ellers skriver jeg Dem en anden Gang intet til. Jeg er & c.

46

Ottende Brev. Til Herr von P.

Min kiære P.

Dannemark er endnu det Land, hvor

man uddriver Djævl. Hvo skulde formode dette i disse opklarede Tider og ved den her almindelig herskende Lutherske Religion? Men intet er vissere. Saa mange Mennesker der fødes, saa mange Djevle komme med til Verden; Præsten maa hver gang først drive dem ud igien; imidlertid tykkes mig, skulde man allermindst føge Djevelen hos nyfødde Børn. Ved Kirken her er det og Brug, at naar en dør, Præsten i egen Person maa kaste tre gang Jord paa hans Kiste. Pøbelen troer, at naar det forsømtes, han ikke skulde kunne opstaae igjen af Jorden. Naar Kirkegaarden er noget langt borte eller det er slet Veir, har den Geistlige tilladelse at gjø-

47

re sig det beqvemere; han gaaer nemlig i den Afdødes Huus, tager et Stykke Jord og kaster det paa Kisten, saa kan man begrave den Afdøde hvor man vil. Skade! at endog de gode Skikke ofte udarte til Misbruge og Urimeligheder, og de Geistlige selv dels give Anledning dertil, dels udsætte sig ofte for Bebrejdelser, som kun ere alt for grundede! Skulde man ikke være besynderlig opagtsom paa, aldrig at vise Religionen og alt hvad dermed staar i Forbindelse, anderledes end i en ærværdig Gestalt? Hos os fattes vel heller ikke paa strimelige og selsomme Religionsskikke, men De veed, hvor meget vi har beklaget det, at man derved har Leilighed, at gjøre Hovedsagen mistænkt, da faa faa er i Stand til noksom at stille det Væsentlige fra Tillæggene. Hvorfor vil dog Folk ikke indsee, at Fritænkeriet og Vantroen derved gives meere Næring, og deres Religion undergraves.

48

Niende Brev.

Kjøbenhavn har den belejligste og fordeelagtigste Havn i heele Europa, og dog alligevel betyder Handelen ikke meget, naar man sammenligner den med andre Nationers. Den er Middelpunkten og Nøglen til Øster- og Nordsøen; den kunde være den største Oplags og Speditionshavn for heele Øster- og Nordsøen, i Steden for at Udenlandske nu føre deres Produkter forbi Havnen, og levere samme direkte paa Stedet selv, og derved unddrage de Danske den Fordeel, de kunde have for Beliggenhedens Skyld. Ja endog hvad de selv bruge, lade de sig tilføre af Udenlandste. De kunde, naar de ret benyttede sig af deres Havn meestendeels undvære alle andre Manufakturer og Fabriker, og dog med det de derved fortjente, holde Balance med alle deres Naboer. Men de gjør hellere Projekter, for med megen Fare og uvis Gevinst at hente

49

Urter fra China, eller at anlægge en Handel paa Wisisippi, da de dog har Sølv for deres egne Dørre. Man vil vel svare, at de Danske ere for meget bundne til Traktater med udenlandske Søemagter; men, kunde de ikke vente efter den beqvemme Tiid ogsaa efterhaanden at ophæve samme igjen, lige som de andre har oppasset Tiden at oprette samme. Vistnok vilde Udenlandske, især Hollænderne, Lybekerne og Hamburgerne, ikke gierne see, om de Dane fe benyttede sig af deres Havn som de kunde. Vel var der eengang et Projekt dertil i Forslag; man lod til den Ende alt en skjøn botanisk Have, der havde kostet over 70000 Rdlr. at anlegge, rasere, for at bygge Pakhuuse; men det var en Ulykke at det manglede paa Kræfter at sætte samme i Værk. Man indbød Hollænderne dertil, men de loe. I alle Foretagende skal Udenlandske have Deel. Man har nylig projekteret et Lotterie, for at betale Vestindianernes Gjeld uden deres Vidende og Tak til Hollænderne, hvortil Hollænderne ogsaa skulde bidrage det meeste. Men jeg tviler, at samme nogetiid kommer i Stand; foruden dette er det og kun tre Kjøbmænd, som ga-

50

rankere for Capitalens Betaling igjen, og Betalingen er saa langt udsat, at disse tre Contoirer gjerne kan

uddøe. Fordeelen for Udlaanet er ellers fordeelig nok.

51

Tiende Brev.

Ingen gaaer her til Fods, Alting kjør i Karosser. Man skulde sværge paa, at Podagra havde her opslaaet sit Sæde. Fra den største Minister indtil den ringeste Handværksmand kjør Alting. Men, den sande Grund hertil ligger vel deri, at den Ringe immer er den Stores Abe, fordi han seer, at han ikke er anseet, naar han ikke gjør det lige med de Store; deraf kommer og, at de bemidleste Borgere købe sig Titler, for at faae Anseelse og Rang over andre. Det er intet Sjeldent, at en Kræmmer lader sig gjøre til Kanzellieraad eller Justitzraad, uden nogen Tiid at erfare hvad der gaaer for sig i Kanzelliet, eller have er Begreb om hvad Justicen er for en Ting. En Kjøbmand troer derfor at være nødt til, at købe sig en høi Titel; samme koster meget; Udgiften bliver stor, for ar opføre sig efter sin Stand, og derved svækker han

52

til Slutning sin Handel. Titelsygen er overhovedet vel i intet Rige større og mangfoldigere end i dette. En Betient, der i kort Tiid har staaer hos en Herre ved Hove, naar han veed at indsmigre sig i sin Herres Bevaagenhed, i al Fald har en smuk Kone eller Søster, faaer paa hans Recommendation saa paa Timen en Toldbetiening, eller gar et Embede ved Instizen, uden deraf at forstaae noget. Man har Exempler, at saadanne Folk neppe har kundet skrive deres Navn, men der gives et beqvemt Middel derved, nemlig ar holde sig Fuldmægtige; der vaer ikke længe, saa maa saadan en Mand blive i der mindste Justitzraad. Jeg sender Dem herved den Danste Statskalender, og De vil forskrækkes over det store Antal af Raader og Charakterer, alle Kongelige Betiente ere karakteriserede, Visiteuren iberegnet; men tillige vil De see, at Een sielden forestaaer det Embede som hans Karakter udfodrer, eller at Titelen passer til Embedet. Der er her blevet saa til en Mode, at man om en fornuftig Mand maaskee ligesom i Frankerig vilde dømme, at han ingen Menneskeforstand havde, naar han ikke var karakteriseret. Her

53

falder Ordsproget bort: Hvem Gud giver et Embede, den giver han og Forstand. Her behøves kun en Titel. Tilforn var disse Titlers Hensigt en Belønning for fortierne Mænd, som havde viist sig i Kongens Tjeneste, eller ved Lærdom og Videnskaber forskaffet sig en Anseelse, og de tjente til Opmuntring og Efterfølgelse. Nu behøver man intet videre end Penge, derved kan man erholde alle Titler og Ærestegn. Al Opmuntring og Tillokkelse falder bort, naar værdige Folk, der har gjort Staten virkelige Tjenester, finde sig sat i een Klasse med dem, som intet har gjort, heller aldrig været i Stand dertil, og ingen anden Fortjeneste har, end at de har betalt deres Titler.

54

Ellevte Brev. Til Herr N.

De kan ikke forestille sig, kjæreste Ven, hvor foranderlige Fruentimmerne her ere. Jeg troer de derudi overgaae alle andre Nationer. For nogle Aar siden vare de alle, som man har sagt mig, Franske i deres Klæder, og maaskee ogsaa i deres Sæder; forige Aar Tyrkisk; men nu er de gandske Engelske fra Hoved til Fod, og neppe at skille fra Mandspersoner, alle i lange engelske saakaldte Frakker, ja gar i Støvler og Sporer, og ride de vildeste Hingster, Trods den beste Staldmester; og jeg meener, inden endnu et Aar gaaer bort, sidde alle Damer til Hest og gaae i fuld Mandshabit. Er det ikke er Indgreb i vore Rettigheder? Men er vi ikke ogsaa selv Skyld deri? Der er sandt, saadan et evindeligt Rytteri maatte gjøre frygtelige Ero-

55

bringer, thi hvo skulde kunne modstaae dem. En Bonde der nylig blev sin højbydende Frue vaer til Hest, udraabte fuld af Henrykkelse: Ei! saa naadig en Frue har vi endnu aldrig haft, der havde ladt os see hendes smukke Been offentlig. Hvo veed hvad slige Foretagelser føre i Skjoldet? Om der maaskee ikke stiles gar paa Mandspersonernes Undertvingelse og Beherskning, hvilke begynde at blive ligesaa qviudagtige og feye, at man snart ikke meere kan vide hvo der er Herre eller Frue. De erindrer Dem vel visse Forestillinger af den forkerte Verden som vi engang saae. Jeg veed ikke om de gamle Amazoner maa have været forfærdeligere end de nye paa deres Springere, hvormed de galoppere, traversere, tumle, gjøre Courbetter som den beste Curasseer, kaste omkring med Karakol, Karriere, Manege, og med første, som jeg haaber, ogsaa vil lægge sig et Knevelsbart til. Jeg vilde ikke spaae de Danske andet end et nedrigt Slaverie, om de underkastede sig disse Amazoner, der ere saa foranderlige af Gemytsegenstab, og lode sig regiere af dem; Lykke for dem, at de samme ingen Indflydelse har i Statssager, hvad vilde

56

detre ikke give for hyppige og lystige Forandringer. Jeg kjender allerede nogle Privathuse, hvor de alt har

revet Herredømmet til sig. De skulde imidlertid ikke troe, hvor indtagende, hvor gelassene, hvor uskyldige disse Skabninger see ud uden for deres Gebeet; der er de zartere end Lam, de blive bestyrtsede vel endog over Skriget af deres liden Skiødhund, og far sammen ved den ringeste haarde Lyd som rækker til deres Ører; de kan ikke see nogen Høne flagre; Men lad dem komme hjem igen, saa seer I en gandske anden Scene. Ak!— den forbandede Kokkepige, det Djævelsmenneske har endnu ikke Maden færdig, man maatte ærgre sig til Døde; man skulde hænge det Ravnasen— Peter! Henrik! Heida: hvor er de Slyngeler allesammen? Kan I Skurker ikke passe op? Hvortil er i dog i all Verden nyttig? Fortjener I ikke at pidskes?— Ak min kjære Kone! ærgre dig dog ikke saadan.— Hvad Mand— du Mand vil ogsaa endnu hjelpe til at ombringe din Kone?— Gaa paa dit Studerkammer og bekymre dig om intet. Ad Gallien til! kan du ikke holde din Mund? gid du faae en Ulykke! vilde dog

57

Mændene ikke snakke med i det, som de intet forstaaer af! Gaa gamle Nar, og kom ikke igjen for mine Øjne — Hys! hvem banker? Himmel! Det er den unge Baron von B. Deres ydmyge Tjenerinde! min kjære Herr Baron. Det er mig meget kjært at see Dem. De bliver dog i Aften hos mig og tar til Takke; tør jeg ikke haabe? Den unge skiælmske Herre maa man holde vel fast paa, naar man kan faae fat paa Dem. Hvor skalkagtig De ikke seer ud! Jeg vædder, De tænker paa den smukke P. som i Gaar sang paa Opera. Vær dog saa artig og fortæl mig noget om Deres Fornøjelse i Gaar, De veed hvor megen Deel jeg tager deri.

Nok et Ord om Fruentimrere af den ringere Classe. Disse ere saa ømskindede, at de bestandig fryse, Vinter og Sommer; de gaae og derfor i de heedeste Sommerdage i store Pelse af Foerværk.

58

Tolvte Brev. Kjæreste Broder!

Jeg har nylig sagt dig noget om den Danske Lærdoms Tilstand. Da jeg nu har faaet Omgang med nogle Lærde, og seet mig noget meer om, er jeg maaskee bedre i Stand til at give Dig nøjere Efterretninger. Endskjønt de Danske endnu langt fra ikke har opnaaet det Trin af Indsigter, hvorpaa vi see deres Naboer de Tydske og Svendske; saa maa man dog ogsaa derhos tilstaa, at de ere komne langt videre end de vare for 20 eller 30 Aar siden. Ingen Professor i Theologien lærer nu omstunder meer som tilforn, at ingen Salighed er at haabe uden for den Lurherske Religion; man erklærer ingen meer for Socinianer, der ikke vil erkjende et eller andet Beviis for Christi Guddom, og man veed nu ydermeere, at en Candidat dog ogsaa kan tænke theologisk uden sorte Klæder og uden en stor Paryk. Men vist er det, denne Forbedring gaaer endnu immer frem med langsomme Skridt;

59

den menneskelige Aand river sig kun efterhaanden løs af de Lænker, som Alder og Vane har paalagt den. Imidlertid har de nu Digtere, Historieskrivere og Philosopher, som gjør dem Ære, en Evald, Guldberg, Baden, Suhm, Luxdorph, Hielmstjerne, og andre, endog nogle lærde Fruentimre, en Andersen, Biehl, Beck, fortjene her at blive nævnede. Der fattes heller ikke paa unge Lærde, som engang vil vise sig i deres Fæderneland. Som besynderligt er det forekommet mig, at Holbergs Comoedier endnu immer vedligeholde sig med det største Biefald her paa Theatret. Et sikkert Beviis, at denne store Mand med sine Fejl dog alligevel troeligen har kopierer Naturen.

Jeg blev nylig saa fortroelig med en ung Dansk, at han endelig tilstod mig, at de havde Udenlandske og fornemmelig de Tydske at takke for det meeste til Videnskabernes Opklaring. En Tilstaaelse, de ellers meget ugjerne aflægge, saa sandt det immer maa være; han berømte for mig i sær en tydsk Professor, som utrættet allerede længe har bidraget saare meget til Videnskabernes Udbredelse. Det er virkelig mærkværdigt, at tre af Tydsklands største Digtere og lige faa mange Talere her opholde

60

sig, men som man i de mindste tydske Steder bedre kjender og sætter Priis paa, end her i Hovedstaden. Jeg erkyndigede mig for nogen Tiid siden: i et Selskab efter en af disse Mænd, men man vidste endog ikke deres Navn, endelig traf jeg paa en som kiendte ham, men han vidste heller intet videre at sige mig om ham. Den gode Smag er en Ting, som for mange er selsom og latterlig, for endnu flere gandske ubekiendt, og endnu hidindtil kun bleven den minste Part af Nationen til Deel. Læse er det ringeste Arbejde for det Kjøbenhavnske Publikum. En stor Fejl er det, at der eneste Universitet i Dannemark er anlagt i dens Hovedstad, thi Hoffet fordunkler Alting; Studenterne ere ikke nok agtede, naar de ikke gjøre Bekostning i Klæder eller slige Ting; de hænge for meget af Professorerne, og har derfor næsten alle et vist sky og bly Væsen, som den fri tydske Student intet veed af, der ikke lader sin stolte Aand nedbøje. 6) Hvo der vil blive

6) Man kunde opgive det Spørmaal, Hvorfor der i Norge, som een af det Danske Statslegemes største Deele, ikke var et eneste Universitet? Jeg veed vel ikke at besvare det, men Nordmændene skal vel bedre vide

61

Student, man iblandt andet have lært visse Bøger uden ad, og kunne sige dem op, og til Ulykke er disse Bøger desuden Hiertelig slette. Der maa og daglig næsten holdes Disputatzer imellem dem, kun Skade, her lægges faa trøstelig en Bog til Grund, som Baumeister eller Brochmann. Studenternes Amtal skal og Aar fra Aar aftage, saa at en Profeslor forsikkrede mig, hvis der endnu 10 Aar aaledes blev ved, vilde der fattes paa Folk

at angive Aarsagen; Imidlertid troer jeg den sandsynligste Aarsag er vel, at man endnu ikke har haft Tiid at tænke paa, at cultivere Norge saaledes som man skulde. Vistnok vilde en Nation, der har saa fortreffelig et Genie formange andre Nationer, lægge sig meer efter Videnskaber, naar der var et Akademie, end det nu skeer. Mange Forældre er bange for Fraliggeuheden og Omkostningerne, at sende deres Børn til Hovedstaden i Dannemark; der gives i en Residentsstad alt for mange Fornøjelser og Adspredelser, hvori unge Mennesker uden Opsigt har Lejlighed at tage Deel; Levemaaden er naturligviis kostbarere end andre Steder, og Pengene som var bestemt til Studeringer, gaaer ofte pp, ved det man besøger Maskerader, Baller, Opera, Comoedier, Spillehuuse, etc. hvorfra Herr Søn til Slutning kommer gangste lærd, syg, og beladt med Gjæld.

62

til Embeders Besætning. Dette Syyn er virkelig ved Videnskabernes Fremgang besynderlig; man vil have bemærket ligedam ogsaa ved tydske Universiteters Beføgelse, og fortiente dette vel endnu en egen Undersøgelse. Paa Universitets-Bibliotheket her søger man adskillige vigtige Værker forgjæves, men det meget talrige Kongelige staar saa meget jeg kunde erfare, ikke aabent for enhver.

Jeg kommer just fra et Selskab, hvortil jeg var indbudet af den Kjøbmand, der betalte min Vexel; jeg studsede i Førstningen jeg traadde ind, thi jeg troede jeg var truffen iblandt de fornemste Ministre, faa riig og prægtig var alting klædt runden om mig, men jeg erfarede strax, at det var Kjøbmandsfolk og Underbetiente. Jeg havde kun en simpel Rejseklædning paa uden Besætning, man modtog mig temmelig koldsindig og stolt, overvældede mig med Spørsmaal, der angik min Rejse, og undrede over at jeg troede der andresteds var endnu bedre end her; Kjærlighed til Fædrelandet henrev mig, mit Hjerte flød over af Lovtaler og heede Ønsker, uden at mærke man havde vendt mig Ryggen. Jeg undsaae mig og gik derfra.— Intet er meer udsvævende

63

end den Pragt i Klæder, som her hersker; den fornemste Dame i Kongeriget er neppe at skille fra den gemeene Borgerkone, saa overdreven er Stadsen her. Dette er sandt i den strængeste Forstand. Du veed vort Ordsprog: Man modtager Manden efter Klæderne, og geleider ham efter Forstanden; Men her synes det at have tabt sin Kraft. Skulde ikke en Klæde-Forordning her være meget nødvendig, for tilbørlig at skille enhver Stand fra hinanden, at indstrænke Luxus? Jeg undrer over, at endnu saa faa Fyrster med Alvorlighed har tænkt paa en saa tjenlig og i meer end een Hensigt nyttig Sag.

Du forlanger, min kjære Broder, jeg skal skildre Dig de Danskes Charakter. Virkeligen et vanskeligt Foretagende! Hvad! om de nu ingen havde? I en Hovedstad fornemmelig er saadan en Blanding af Folk i alle Nationer; man viser sig saa sjelden i sin sande Skik, krlse, man maa omskabe sig i saa mange slags Former, at om og endnu et Folk havde nogen Nationalcharakter, blev den dog derover tabt. Jeg, som allevegne studerer Naturen, og, som Du veed, i mange Ting har saa min egen Meening, ogsaa af den Aarsag opholdt mig to heele Maaneder paa Landet i Bondebyer og Flekker, troer at have bemærket, at det er en meget vanskeligt Sag, ret at eharakterisere de Danskes Nationalgeist. Nogle paastaa, den har meget liigt med dette Lands Luft og Clima,

64

som er tyk, fugtig, taagek, kold og foranderlig. De sige, Næringsmidlerne og Regjeringsformen bestemme ligeledes meget et Folk, om det er frit og behjærtet, eller frygtsomt og ???stavisk. Jeg vover her ikke at afgjøre noget. I Henseende til Undenlandske er Nationen i en selsom Stridighed med sig selv. Den er mistroende og ildesindet mod alle Fremmede, underkaster sig sjelden eller aldrig deres Meninger og Indsigter, troer gemenlig at vide det bedre end de, og indrømmer dem ugjærne noget Fortrin, bliver immer ved deres Indretninger og Skikke, som den holder for de beste, og dadler det naar nogen heri vover at gjøre Forandringer, og dog er den paa samme Tid faa forhippen paa det Ny og Fremmede, at den intet agter dens egne Landsprodukter, dens Vare, dens Kunstnere, forsømmer endog dens eget sprog, og i dets Sted lærer et fremmed med stor Møje, tilhandler sig de ringeste Bagateller med store Bekostninger af Udenlandske, og bruger dem fast immer til store nye og vigtige Foretagende. Jeg kan ikke opløse mig dette mørke Spørsmaal.— Endnu eet maa jeg sige Dig, men som er mig meget ubehageligt. Vor store Peter den første staar her i en meget slet Erindring; Man giver ham Skyld for, han har vildet begaa et Forræderie mod Dannemark, og hemmelig vildet indtage Helsingør og Kronborg til den Ende ogsaa allerede ladet sin Flode krydse i Sundet;

men ved de Danskes Aarvaagenhed er det heele Anslag blevet forgjeves. En haard Bebreidelse hvis den er fand!— Dog nu staar Dannemark i den venligste Forstaaelse med os, det fornøjer og glæder mig. Jeg venter snart Svar fra dig. Lev vel faa længe.